

NOTITIE

Gemeente Utrecht

Postbus 2158

3500 GD Utrecht

DATUM: 12 april 2019
ONS KENMERK: 19-0361/19.03385/TheBo
UW KENMERK: 5800069284/1 d.d. 10-04-2019
AUTEUR:
PROJECTLEIDER:
STATUS: concept
CONTROLE:

Advies ten aanzien van steenuil op locatie Vikingrijn in Maximapark

Aanleiding

De gemeente Utrecht gaat in het Maximapark de Vikingrijn aanleggen. Voorafgaand aan de graafwerkzaamheden hebben hier bodemsanering en archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Tijdens dit onderzoek heeft men opgemerkt dat vlakbij de onderzoekplaats een steenuilnestkast hangt. Figuur 1 geeft een ruimtelijk overzicht van het gebied (situatie in maart 2019).

De boom met kast bevindt zich op zeer korte afstand (enkele meters) van het tracé van de Vikingrijn. De vraag is dan ook of de werkzaamheden hiervoor uitgevoerd kunnen worden zonder verstoring van het broedpaar te veroorzaken en of de functionaliteit van het leefgebied van de steenuil niet in gevaar komt. De broedplaats van de steenuil is, inclusief zijn functioneel leefgebied, jaarrond beschermd.

De gemeente Utrecht wil graag advies hebben of er werkzaamheden uitgevoerd kunnen worden en zo ja; waar en wanneer. Daarnaast wil de gemeente graag weten of er een ontheffing moet worden aangevraagd en welke maatregelen moeten worden genomen.

Achtergrondinformatie

Nadat de aanwezigheid van de nestkast bekend was geworden, is het archeologische onderzoek stopgezet op verzoek van de stadsecoloog van Utrecht. Door hem is vervolgens op 3 april een veldbezoek gebracht aan het terrein en is op korte afstand van de kast een roepende steenuilman vastgesteld (figuur 2). In 2018 heeft een steenuilenpaar in deze kast 3 jongen grootgebracht. Het is aannemelijk dat de kast dit jaar weer bezet is (schrift med. F. Brekelmans, gemeente Utrecht).

Controle van de kast is niet voor eind april mogelijk, omdat anders de kans groot is dat het broedpaar wordt verstoord.

Figuur 1 *Overzicht van de activiteiten in maart 2019. De pijl geeft de positie van de steenuilkast aan.*

Figuur 2 *Locatie van de steenuilkast en de waarneming van een roepende steenuilman op 3 april 2019.*

Veldbezoek

Op 9 april 2019 is overdag door Bureau Waardenburg een bezoek aan de locatie gebracht om te beoordelen wat de geschiktheid van het terrein is voor steenuilen en in te schatten of werkzaamheden al dan niet, en zo ja waar kunnen worden voortgezet.

Bij het bezoek aan het terrein was men bezig om het materiaal dat gebruikt was bij de sanering af te voeren. Het grondwater stond duidelijk hoger dan tijdens de drone-foto uit maart (vergelijk figuur 3 met figuur 1). Ook is te zien dat men in de tweede helft van maart tot aan het hek van de paardenwei gevorderd was met de werkzaamheden (figuur 3). Na de melding van de steenuilkast heeft men zowel de graafwerkzaamheden als de bemaling stopgezet.

Figuur 3 Situatie tijdens het veldbezoek op 9 april 2019. De pijl geeft de boom met nestkast aan.

Beoordeling geschiktheid voor steenuilen

Het is een redelijk kleinschalig gebied, dat aan de zuidzijde begrensd wordt door de Huis te Vleutenbaan, aan de westzijde door een nieuwe woonwijk, aan de noordzijde door de spoorlijn en aan de oostzijde door de Utrechtseweg (figuur 4). De oppervlakte van het gebied is zo'n 6-7 ha. Aan de noordkant is aan paardenhouderij aanwezig en aan de oostkant is bebouwing aanwezig bestaande uit meerdere schuren, woningen en o.a. moestuinen.

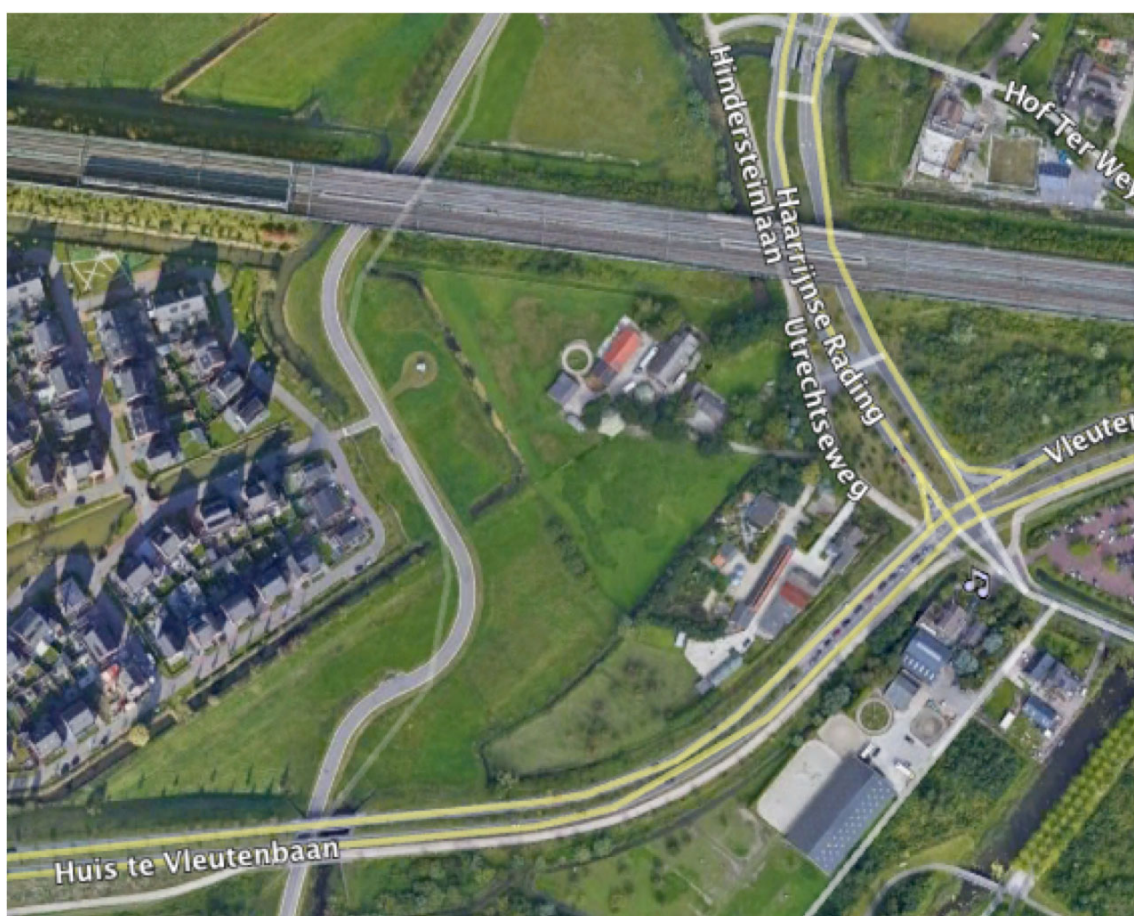
Een deel van het gebied is al vergraven voor de saneringswerkzaamheden en het archeologisch onderzoek. Het noordwestelijke deel bestaat uit paardenweiden met een hoog hek er omheen (figuur 5b). Direct langs de zuidwestkant van de paardenweiden staat een rijtje fruitbomen met een wat ruigere ondergroei met o.a. brandnetels (figuur 5a). Hierin bevindt zich de nestkast.

Langs de woonwijk ligt een sloot en direct daarnaast een iets verhoogd pad met aan de westkant deels oude fruitbomen en aan de oostkant nieuw ingeplante bomen (figuur 5c). Het grasland hieraan grenzend is niet hoog-productief en heeft een diverse samenstelling. Ook is hier een kleine poel aanwezig.

Aan de zuidoostkant ligt grasland met enkele fruitbomen (figuur 5d) en enkele toekomstige knotwilgen.

Gezien de aanwezigheid van de spoorlijn en de verhoogde weg Huis te Vleutenbaan zullen de steenuilen naar verwachting vooral binnen het gebied foerageren. Over het algemeen heeft de steenuil een territoriumgrootte van ongeveer 12 ha. Indien de kwaliteit van het territorium hoog is, kan een foerageergebied van 3,5 ha volstaan en wanneer de omstandigheden ongunstig zijn kan het foerageergebied 30 ha groot zien (Parmenteer & Van Paasen 2009). De aanwezigheid van de nieuwbouwwijk met het bijbehorende intensieve menselijke gebruik zal inhouden dat de steenuilen vooral het noordelijke en oostelijke deel van het terrein zullen benutten. De beschikbare oppervlakte zal dan ook 4-5 ha zijn, waardoor de beschikbare oppervlakte minimaal is.

Door de werkzaamheden en de maaiveldverlaging is naar schatting 0,4 ha ongeschikt geworden als foeragegebied. Indien de werkzaamheden waren voortgezet zou nog eens 0,2-0,3 ha ongeschikt worden als foerageergebied. De steenuil verzamelt in de broedtijd zijn prooien het liefst op korte afstand van de nestplek (Finck 1993). Aangezien de steenuil veel kleine prooien vangt, is het belangrijk dat deze op korte afstand van de nestplek gevangen kunnen worden (Van den Bremer *et al.* 2009). Graafwerkzaamheden voor het volgende deel van de Vikingrijn zou de beschikbare oppervlakte foerageergebied op korte afstand van de nestplek zo doen afnemen dat de functionaliteit van de nestplek in gevaar komt. Hiermee wordt de verbodsbepaling van art 3.1.1 van de Wet natuurbescherming overtreden

Figuur 4 Overzicht van het gebied met de verschillende wegen.

Figuur 5 5a: linksboven: rijtje fruitbomen met ruige ondergroei, 5b: rechtsboven: paardenwei, 5c: linksonder: laantje langs woonwijk, 5d: rechtsonder: grasland met fruitbomen oostelijk van Vikingrijn.

Advies handelen

Gezien de ingreep door de werkzaamheden tot nu toe, is de oppervlakte foerageergebied vlakbij de nestplek duidelijk afgenomen en minimaal om te kunnen functioneren. Geadviseerd wordt om hier geen verder grondverzet te plegen totdat het broedseizoen voorbij is. Steenuilen leggen in april hun eieren en de jongen verlaten eind juni-begin juli de nestplek en worden vervolgens tot eind augustus door de ouders verzorgd. Vervolgens worden ze uit het territorium verjaagd. In de tweede helft van september bestaat er geen kans meer op verstoring van een steenuilbroedsel.

Indien het volgende deel van de Vikingrijn wordt aangelegd neemt de oppervlakte van het territorium verder af. Er zijn dan twee mogelijkheden.

- 1) Er wordt een vervangend gebied geschikt gemaakt als territorium. Dit dient bij voorkeur te grenzen aan het bestaande territorium. Hier worden op geschikte locaties nestkasten geplaatst. De steenuilen zullen in het winterhalfjaar deze kasten ontdekken, mits de nieuwe nestplek niet al bezet is door een steenuilpaar. Door in het najaar vervolgens de Vikingrijn aan te leggen, wordt het huidige territorium minder geschikt en wijken de vogels uit naar de nieuwe, geschikte broedplek.

- 2) Kwaliteitsverbetering van het territorium, waardoor de foerageermogelijkheden toenemen. In feite wordt de afname van het oppervlak gecompenseerd door een betere kwaliteit foerageergebied.

Het aantal geschikte broedlocaties in de omgeving is beperkt. Verplaatsing zou betekenen dat het huidige broedpaar of de spoorlijn of de weg Huis te Vleutenbaan regelmatig moet oversteken. Steenuilen wordt vaak verkeerslachtoffer, zodat het verplaatsen van het broedpaar grote risico's voor de steenuilen oplevert. Kwaliteitsverbetering van het bestaande territorium is dan een betere optie. Indien direct met deze kwaliteitsverbetering begonnen wordt, is het mogelijk dit najaar de Vikingrijn door te trekken zonder de functionaliteit van het gebied aan te tasten. In de volgende paragraaf wordt nader op de kwaliteitsverbetering ingegaan. Wel kunnen de werkzaamheden voor de aanleg van de Vikingrijn direct ten oosten van het perceel Utrechtseweg 1 uitgevoerd worden, mits de kwaliteitsverbetering in de paardenwei gestart is. Het gebied ten oosten van Utrechtseweg 1 omvat deels hoger opgaand geboomte, dat minder geschikt is voor de steenuil. Wel dient het ruimtebeslag hier zo beperkt mogelijk te worden gehouden en men dient in het broedseizoen 2019 geen werkzaamheden te verrichten in de paardenwei direct ten noordoosten van de nestkast.

Mitigerende maatregelen

Algemeen

De steenuil heeft een voorkeur voor het kleinschalige cultuurlandschap, waarin een groot prooiaanbod voor steenuilen aanwezig is. Hierbij moet gedacht worden aan knotbomen, meidoornhagen en hoogstamfruitbomen. Ook kruidenrijk grasland en perceelranden zijn belangrijk. Het grasland dient open van structuur te zijn. Steenuilen foerageren vooral in de broedtijd in grasland met een grasmat korter dan 10 cm. Steenuilen jagen bij voorkeur vanaf paaltjes of vanuit bomen. Indien vanuit bomen wordt gejaagd is de gemiddelde hoogte van de jachtplek 2,7 m. Prooien worden bemachtigd op een gemiddelde afstand van 11 m met als maximum ongeveer 20 m (Tomé *et al.* 2011).

Uitwerking

In figuur 6 wordt een uitwerking gegeven van de verschillende maatregelen die nodig zijn om de kwaliteit van het foerageergebied te verbeteren. Hieronder worden de maatregelen kort besproken. De maatregelen beperken zich tot het gebied dat eigendom is van de gemeente Utrecht. De nadruk ligt op maatregelen in de paardenwei ten noorden van de kast. Er is vanuit gegaan dat de Vikingrijn gerealiseerd wordt.

Huidige groeiplaats fruitbomen met nestkast met ruigere ondergroei: in najaar 1 keer maaien, zodat dit een wat ruiger deel blijft: zeer geschikt voor muizen.

Paardenwei (inrichting korte termijn): aanleg takkenrillen van snoeihout met een hoogte van 1 m en een breedte van 0,75 m. Deze takkenrijen bieden dekking voor amfibieën, insecten, vogels en kleine zoogdieren.

Paardenwei (inrichting lange termijn): aanplant hoogstamfruitbomen en notenbomen: verhoogt diversiteit en trekt insecten en vogels aan. Kleine zoogdieren komen af op valfruit en noten.

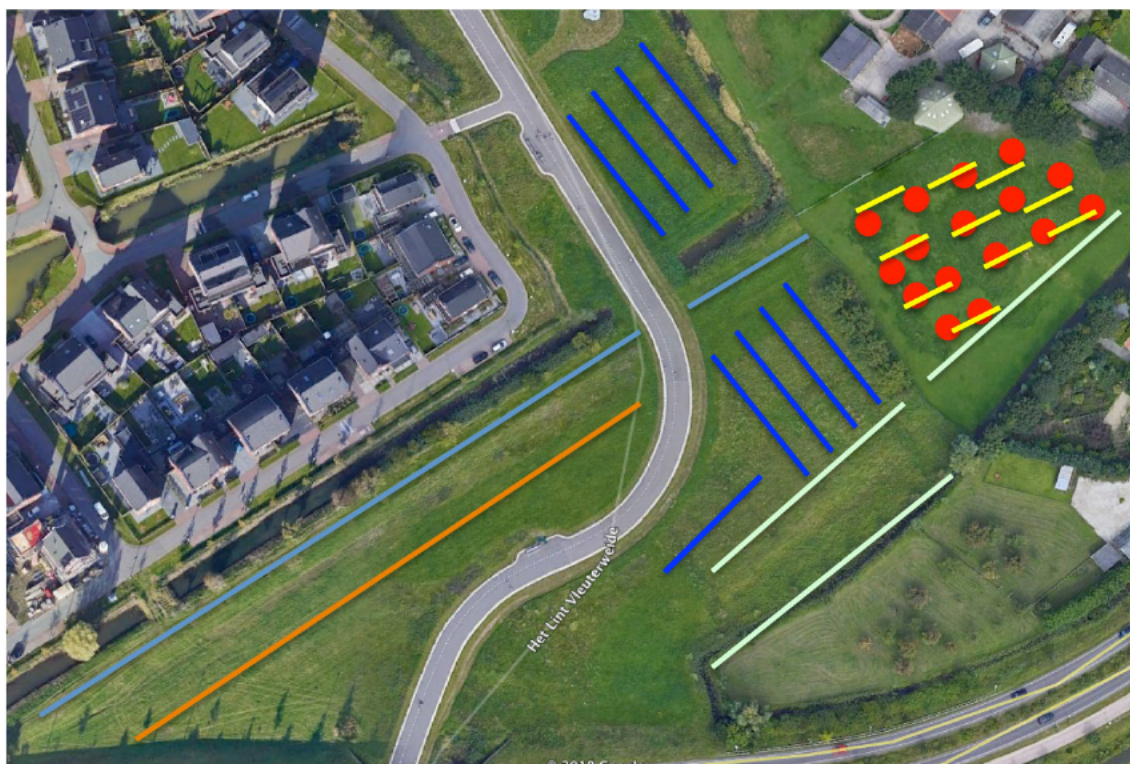
Paardenwei (beheer): zorg voor variatie in grashoogte door extensieve begrazing of door niet alles tegelijk te maaien. Laat langs het hek de vegetatie wat ruiger worden, waardoor dekking ontstaat voor kleine zoogdieren.

Gebied grenzend aan de paardenwei (donkerblauwe strepen in figuur 6): maai hier in mei om de 10 m een strook kort en laat vervolgens een strook van 10 m staan. Maai in het najaar de in het voorjaar gemaaide stroken niet maar wel de stroken die in het voorjaar zijn overgeslagen. Hierdoor is er steeds leefgebied voor muizen aanwezig en jachtgebied voor de steenuil.

Het pad langs de sloot (lichtblauwe strepen in figuur 6): het pad kort maaien, mag meerdere keren per jaar: de berm van het pad 1 keer in het najaar maaien.

Strook maaien in zuidwestelijke deel (bruin gemarkeerd in figuur 6): maai eind mei een 10 m brede strook direct naast de laagte langs het pad. Maai de rest in de nazomer maar maai het in mei gemaaide deel niet.

Zet langs de oever van de Vikingrijn **knotwilgen**: veel prooi-soorten (insecten) maken gebruik van de bomen en de steenuilen kunnen vanuit de bomen jagen.

Figuur 6 Inrichtingsmaatregelen voor kwaliteitsverbetering: rode bollen = fruitbomen, gele streep = takkenrillen, groene streep = rij knotwilgen, lichtblauwe streep = pad kort gemaaid houden (bermen niet), bruine streep = 10 m brede strook half mei maaien, donkerblauwe stroken = hoog en kort gras afwisselen.

Beheer paardenwei: plaats een raster om de bomen om vraat te voorkomen. Probeer extensief te beweiden, zodat vegetatie van verschillende lengten ontstaat en ook kruiden zich kunnen vestigen. Eventueel kan ook gemaaid worden: eerste keer half juni en de tweede keer in september. Het maaisel moet afgevoerd worden. Bij de eerste keer maaien kunnen de randen ongemaaid blijven, maar bij de tweede keer worden de randen meegenomen.

Indien de kwaliteitsverbetering buiten het traject van de Vikingrijn voldoende is komend najaar, kan vervolgens het traject van de Vikingrijn gegraven worden. We adviseren wel om dit door een steenuildeskundige te laten controleren. Bij voorkeur dienen de werkzaamheden voor het nieuwe broedseizoen afgerond te zijn. Indien dit niet mogelijk is moet in het najaar bij de nestboom begonnen worden en versneld dssr gewerkt worden, zodat bij het begin van het broedseizoen alleen op grotere afstand activiteiten plaatsvinden.

Conclusie

Het beschikbare foerageergebied voor het steenuilpaar is minimaal. Bij verdere aanleg van de Vikingrijn zonder mitigerende maatregelen zal het foerageergebied van de steenuil en daarmee de jaarrond beschermde nestplaats verloren gaan.

Geadviseerd wordt om geen verdere werkzaamheden gedurende het broedseizoen te verrichten, maar juist mitigerende maatregelen te nemen om de kwaliteit van het foerageergebied te verbeteren. De beste kansen hiervoor liggen in de huidige paardenwei. Op korte termijn kan hier de kwaliteit van het foerageergebied verbeterd worden door hier takkenrillen van snoeihout aan te leggen en hier fruitbomen en/of notenbomen aan te planten. Belangrijk is dat in alle graslandgebieden de grashoogte minder eenvormig wordt waardoor het prooiaanbod verbetert en de steenuil nog steeds voldoende jachtmogelijkheden heeft. Door dit voorjaar al te beginnen met de genoemde mitigerende maatregelen kan de kwaliteit van het foerageergebied verbeteren. Indien dit voldoende is toegenomen, is het mogelijk om komend najaar de Vikingrijn verder aan te leggen. Wij adviseren wel om door een steenuildeskundige te laten checken of de kwaliteitsverbetering voldoende is voor het behoud van het functionele leefgebied voor de steenuil ook na het graven van het resterende deel van de Vikingrijn in de huidige paardenwei. We adviseren om de werkzaamheden voor de Vikingrijn wel voor maart 2020 afgerond te hebben, omdat dan het broedpaar de nieuwe nestlocatie kiest.

Literatuur

- Inck P. 1993. Seasonal variation of territory size with the Little Owl (*Athene noctua*). *Oecologia* 83: 68-75.
- Parmentier F. & A. Van Paassen 2009. Steenuil onder de pannen. Maatregelencatalogus ter verbetering van het leefgebied van de steenuil. Landschapsbeheer Nederland.
- Sunde P, K. Thorup, L.B. Jacobsen, M.H. Holsegard-Rasmussen, N. Ottesen, S. Sønné & C. Rahbek 2009. Spatial behaviour of little owls (*Athene noctua*) in a declining low-density population in Denmark. *J. Ornithol.* 150: 537-548.
- Tomé R., M.P. Dias, A.C. Chumbinho, & C. Bloise 2011. Influence of perch height and vegetation structure on the foraging behaviour of Little Owls *Athene noctua*: how to achieve the same success in two distinct habitats. *Ardea* 99: 17–26.
- Van den Bremer L., R. van Harxen & R. Stroeken 2009. Terreingebruik en voedselkeus van broedende Steenuilen in de Achterhoek. SOVON-Onderzoeksrapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Voor vragen over deze notitie kunt u contact opnemen met [REDACTED].

Akkoord voor uitgave: Teamleider Bureau Waardenburg

[REDACTED]

[REDACTED]

Paraaf:

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv; opdrachtgever vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / Gemeente Utrecht

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Lid van de branchevereniging Netwerk Groene Bureaus. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2015. Bureau Waardenburg bv hanteert als algemene voorwaarden de DNR 2011, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.

Bureau Waardenburg

Onderzoek en advies voor ecologie en landschap

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10
info@buwa.nl www.buwa.nl